

ВИСОКОРЕЗУЛЬТАТИВНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ І ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ "МЕТОД ЧАСТОТНОГО ШТУРМУ"

*Рудий Богдан Анатолійович,
наук. співроб.*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розповідається про протилежні "аналітичний" та "синтетичний" підходи до вивчення іноземних мов. Описуються два розроблені автором методи вивчення мов: перший базується на аналітичному принципі, а другий – на суміщенні переваг обох протилежних принципів. Демонструється оптимальний алгоритм їх суміщення. Перший метод показав високу ефективність. Другий обіцяє бути ще ефективнішим.

Ключові слова: аналітичний та синтетичний підхід до вивчення мов, частотний словник, метод Іллі Франка.

Спираючись на відому з літератури важливість використання частотних словників у вивченні іноземних мов [Любимова 1990, 5; Тищенко 1985, 3–8; Тищенко К., Рудий Б. 2004, 140], нами було запропоновано метод вивчення іноземних мов, умовно названий методом частотного штурму. Після апробації стало зрозуміло, що ефективність методу є надзвичайно високою на початку засвоєння мови та швидко спадає з прогресом знань студента. Дослідивши зовсім інший підхід, реалізований у "методі Іллі Франка", і побачивши, що для нього характерна протилежна закономірність (ефективність мізерна на початку, але швидко зростає у міру прогреса знань студента), стало зрозумілим, що обидва методи є вираженнями протилежних дидактичних принципів, – "аналітичного" та "синтетичного", – з протилежною часовою закономірністю своєї сили (дієвості) протягом вивчення мови, і що кожен має свої унікальні переваги. Тоді стало зрозумілим, що для наступного підвищення ефективності вивчення мови треба об'єднати переваги обох підходів, і що наукова задача полягає лише у віднайденні найліпшого алгоритму цього об'єднання. Такий алгоритм було знайдено, що й вилилося у створенні ще однієї методики вивчення мов – концепції "Познайомтеся з мовами!" В основу цієї концепції було покладено вище згаданий метод частотного штурму та методу Іллі Франка. Причому кожен з них був вдосконалений, зокрема, в оснньому було усунуто очевидний недолік – однаковість ступеню адаптованості (спрощеності) тексту крізь усю книжку.

"Методу частотного штурму"

Характерними особливостями "методу частотного штурму" є те, що:

- ✓ якщо у відомих методиках використовуються великі (корпус > 100 тис. слововживань) загальномовні або загальножанрові частотні словники (корпус є набраним з вирваних з контексту шматків багатьох не зв'язаних між собою текстів усіх жанрів або окремих жанрів), то у даному методі корпус є малим (< 100 тис.) і одним твором або сукупністю маленьких ідейно завершених творів;
- ✓ частотний список слів залишається нелематизованим;
- ✓ вищезгадані частотні списки мають позначки, за якими видно, яка кількість найуживаніших елементів покриває який відсоток від загальної кількості елементів твору;

- ✓ частотний список слів має переклад лише верхньої своєї частини, – оптимально до тієї кількості найуживаніших слів, яка покриває 80% загальної кількості слів твору (N_{80});
- ✓ частотний список слів має транскрипцію найуживаніших слів, якщо фонетичні правила мови є важкими для початківців;
- ✓ студент, після завчання кожної наступної порції найбільш уживаних слів, мусить читати сам твір, на основі якого укладено частотний словник; це необхідно з метою "загрунтування" завчених слів у пам'яті;
- ✓ твір для вивчення та укладання частотного словника на його основі мусить бути оригінальним (створеним носіями мови) та дуже цікавим;
- ✓ текст твору може адаптуватися; ступінь адаптованості тексту мусить бути не постійним, а спадним, тобто високим на початку і поступово спадати;
- ✓ твір мусить мати паралельний переклад на рідну мову, розміщений паралельно речення до речення на одному аркуші;
- ✓ для створення частотного списку слід використовувати спеціалізовані комп'ютерні програми, наприклад <http://langs.com.ua/progs/TextAnalyzer/>;
- ✓ на кожен урок до твору бажано подавати список найхарактерніших речень чи уривків речень з твору, який вивчається, з перекладом для поурочного завчання студентами; їхня складність мусить наростати з кожним уроком.

Головною перевагою метода над відомими методиками опанування мови на основі частотних списків є значно менший (в середньому у 3 рази) обсяг списків слів для запам'ятовування (тобто числа N_{50} , $N_{66,7}$, N_{80}), а це означає у стільки ж разів швидше опанування мови. Недоліком є жанро- та ідіо-специфічність цієї мови порівняно зі "стандартною" мовою. Але ця специфічність зазвичай незначна, тоді як прискорення у вивченні мови дуже значне, що означає значну результуючу перевагу методу над відомими методиками.

Метод успішно пройшов апробацію: 4-місячний щотижневий (2 години на тиждень) курс давньогрецької мови та аналогічний 4-місячний курс англійської мови. Успішність полягає в тому, що студенти щонайменше втричі швидше засвоювали мову, порівняно з традиційними методиками. Так, із шести студентів, які дійшли до кінця давньогрецького курсу, троє опанували мову настільки, що вільно перекладали імпровізовані складні речення з рідної мови на мову, яку вивчали, – хоча усі починали курс з "нульовим" рівнем знань.

Для прикладу високої ефективності першої складової методики (частотної), можна згадати такий досвід. Нещодавно автор спробував довести свої знання арабської мови "з нуля" до рівня читання зі словником. Це вдалося зробити всього за 3 дні: перший день – на опанування правил читання і на завчання 82 найчастотніших арабських слів, другий і третій – на читання оповідання (близько 10 сторінок). Щоправда тут нам допомогло знання івриту, адже лексика і граматики у нього з арабською на 70% подібні. За відсутності ж такого знання близької мови, студентіві необхідно було б витратити на 1–3 дні більше.

"Метод Іллі Франка"

Метод був створений московським поліглотом, директором мовних курсів Іллею Франком у 1990-х роках і набує щороку більшої популярності (видано вже понад 100 книжок, адаптованих за цим методом).

Сутність методу полягає у тому, що береться дуже цікавий текст (бестселер) мовою оригінала та препарується за спеціальною схемою: кожен уривок чи абзац тексту дублюється двічі: спочатку в адаптованому вигляді, потім – у неадаптованому; адаптація ж означає, що після кожних 4-5 слів у дужках наводиться дослівний переклад цього уривку речення, та іноді подається вихідна форма окремих слів і граматики (рис. 1).

A young man hired by a supermarket reported for his first day of work (молодой человек, нанятый супермаркетом, явился для своего первого дня работы; *to report* – доложитъ, рапортовать; *явиться, предстать*). **The manager greeted him with a warm handshake and a smile** (менеджер встретил его теплым рукопожатием и улыбкой), **gave him a broom** (дал ему метлу) **and said** (и сказал), **"Your first job will be to sweep out the store"** (твое первое задание будет подмести в магазине)".

A young man hired by a supermarket reported for his first day of work. The manager greeted him with a warm handshake and a smile, gave him a broom and said, "Your first job will be to sweep out the store".

Рис. 1. Приклад адаптації тексту за "методом Іллі Франка"

Про аналітичний та синтетичний підходи

Зростаюча популярність методу Іллі Франка пояснюється перевагами синтетичного підходу до вивчення мов над традиційним академічним підходом, який є переважно "аналітичним". Річ у тім, що цей метод базується переважно на синтетичному підході, а синтетичний тип пізнання/засвоєння системи (мови) є найближчим до структури людського розуму. Людині тут пропонується цікавий зміст твору, людина захоплюється ("закохується") у цей зміст і задля отримання його мимоволі вивчає граматику та слова іноземної мови. Тобто сенс є головним, а іноземна мова другорядним. У стандартних же академічних методиках, навпаки, людині "пропонують закохатися" у граматичні правила і слова іноземної мови, а зміст текстів, на основі яких ці правила вивчаються, є зазвичай мало цікавими, штучними (тобто іноземна мова є головним, а сенс другорядним). Але, оскільки більш близьким для більшості людей є зміст оповідань, а не зміст граматичних правил, то цим і пояснюється зростаюча популярність синтетичних підходів: вам пропонують, так би мовити, радше відпочити і розважитися, аніж зайнятися працею вивчення мови; а це втягує до кола студентів багатьох тих, хто не вважає себе здатним на "таку серйозну справу", як вивчення мови, зате погоджується "відпочити".

Синтетичний принцип ("цілісний" принцип) полягає у спробі засвоїти систему (мову) цілком на прикладі її конкретної реалізації (тексту). Яким шляхом? – Шляхом інтуїції, "звикання до мови", – тобто малозрозумілими (але дієвими) мозковими механізмами. Учитель зацікавлює учня якимсь славетним іноземним оповіданням чи збіркою веселих історій. Будучи "зараженим" бажанням прочитати сам текст, а не вивчити граматичні правила/слова, учень все ж опановує і ці правила/слова, але вже не як ціль навчання, а лише як засіб для іншої цілі – прочитання тексту. Принцип зосередження уваги учня на системі в цілому, а не її елементах; погляд на систему лише як на інструмент, дозволяє отримувати згаданий "продукт" (інструментом є мова, а продуктом є сенс, передаваний між людьми).

Аналітичний же принцип є протилежним до синтетичного. Він полягає у розчленуванні мови на усі можливі елементи, розбиття їх на групи (типи) та частотно-му ранжуванні елементів кожної групи. Завчивши лише верхівки частотних списків елементів, наприклад, лише 4–5% від їх загальної кількості, учень *гарантовано* розпізнаватиме кожен другий елемент (слово, правило, фразіологізм) тексту, на основі якого списки створювалися. Адже, оскільки частотні характеристики є кількісно вимірюваними, то це означає можливість передбачення результатів (можливість гарантії отримання знань, – що важливо на мовних курсах).

Аналітичний підхід полягає у розчленуванні системи на елементи та їх вивченні від простіших (нижчорівневих) до складніших (вищорівневих). Недоліком аналітичного підходу є те, що з внутрішнього поля зору учня втрачається бачення системи як цілого, а також те, що він діє лише на початкових етапах вивчення; а перевагою – те, що засвоївши елементи системи, учень максимально наближується до засвоєння системи в цілому. Недоліком синтетичного підходу є ненауковість (бо незрозумілість механізму засвоєння) та низька ефективність (бо об'єкт не розчленовується). Ефективність підвищується при суміщенні обох: недоліки одного підходу компенсуються перевагами іншого. Обидва підходи є ідеальними абстракціями, ідеальними принципами, які не зустрічаються у чистому вигляді на практиці. Бо, з одного боку, обидва переслідують однакову ціль – опанувати систему як ціле (тобто з другим на практиці завжди йде перший), а з іншого, обидва призводять до засвоєння й елементів системи, адже знання системи як цілого неможливе без знання її елементів (тобто з першим завжди йде другий).

Комбінація двох протилежних принципів призводить до наступного. *Перший* принцип забезпечує максимально швидке, стрімке входження в мову (але діє лише на перших етапах), а *другий* надає мотивацію продовжити вивчення/поглиблення знання мови після стрімкого входження (тобто дедалі міцніше підхоплює студента на подальших етапах).

На практиці, як було сказано, у будь-якій методиці вивчення мови завжди присутні обидва підходи, але у різній пропорції. Якщо вони завжди присутні, то треба лише встановити їхню оптимальну пропорцію, оптимальну закономірність поєднання. У концепції "Познайомтеся з мовами!" якраз і пропонується така пропорція і закономірність.

Концепція "Познайомтеся з мовами!"

Підручник за концепцією "Познайомтеся з мовами!" мусить мати 2 найбільші частини – синтетичну та аналітичну (рис. 2). За основу підручника береться якесь опові-

дання-бестселер, й воно займає прибіл. 75% підручника. На обкладинці підручника мусить бути написано: "Серія *Познайомтеся з мовами!* – Англійська мова". Уперше розкривши такий підручник, людина бачить перед собою не підручник, а адаптований текст, тобто гадає, що це звичайна книжка, оповідання. Потім читач віднаходить наприкінці книги також і розділ з граматиною, як у підручниках, і розуміє, що це таки одночасно і підручник. Таким чином, посібник даного типу є ані оповіданням, ані підручником, і одночасно тим і іншим. У цьому новизна і комерційна перевага концепції.

Рис. 2. Структура підручника за концепцією "Познайомтеся з мовами!"

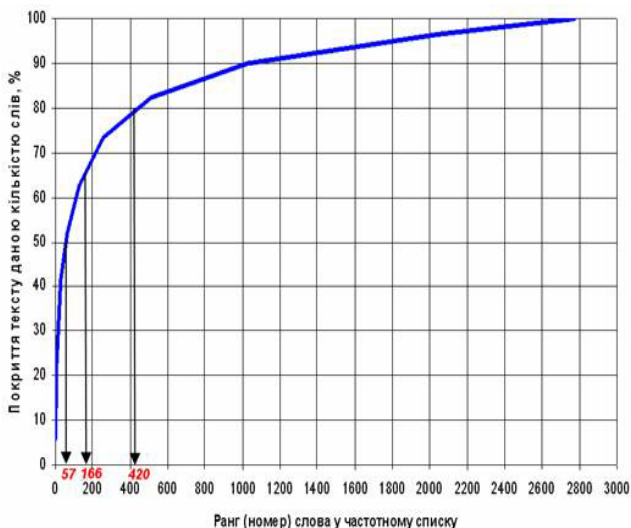

Рис. 3. Діаграма покриття тексту Е. Хемінгуей частотним списком у 2,7 тис. слів.
Числа $N_{50\%}=57$, $N_{66,7\%}=166$, $N_{80\%}=420$

Для прикладу було взято текст оповідання Е. Хемінгуея, загальним обсягом 20,5 тис. слововживань. Для тексту було складено 4 частотні списки (а не лише один!): список слів, фонетичних правил, граматичних правил, фразеологізмів. Виявилося, що перший з них має 2772 слова, та що перші 420 елементів цього списку (16% від 2772) з них покривають 80% вихідного тексту. Характерні числа виявилися такими (рис. 3): $N_{50\%} = 57$ (перші 57 слів списку, які покривають 50% тексту: *the; and; he; to; a; it; you; of; in; that; was; had; said; his; him; she; Wilson; I; they...*). $N_{66,7\%} = 109$ (наступні 109 слів, які разом з попередніми покривають 66,7% тексту: *know; from; been; too; like;...*). $N_{80\%} = 254$ (*we'll; really; bull; gun-bearer; think; better; heard; he's...*). $N_{88\%} = \sim 600$.

У концепції "Познайомтеся з мовами!" пропонуються вдосконалення методу частотного штурму та Іллі Франка. Метод частотного штурму вдосконалюється тим, що тут створюються частотні списки усіх структурних елементів мови – *слів, фонетичних правил, граматичних правил та фразеологізмів*, а не лише слів. А метод Іллі Франка вдосконалюється тим, що:

- ✓ ступінь адаптованості має спадний характер; реалізовано це розбивкою тексту на 4 частини у певних пропорціях, пов'язаних з числами $N_{50\%}$, $N_{66,7\%}$, $N_{80\%}$, $N_{88\%}$ (рис. 4);
- ✓ при адаптації курсивом у дужках подається переклад лише найчастотніших слів до N_{80} (у нашому випадку – 420 слів);
- ✓ вводиться відповідність між 4-ма частинами тексту та 3-ма частотними списками: у 1 частині подається переклад слів лише зі списку $N_{66,7}$ (бо учень ще до читання мусить завчити напам'ять список N_{50}), а у 2 частині – слів зі списків $N_{66,7} + N_{80}$; у 3 частині – зі списку N_{80} , а 4 частині – курсивом у дужках переклад не подається взагалі, лише буквальний переклад уривка речення.

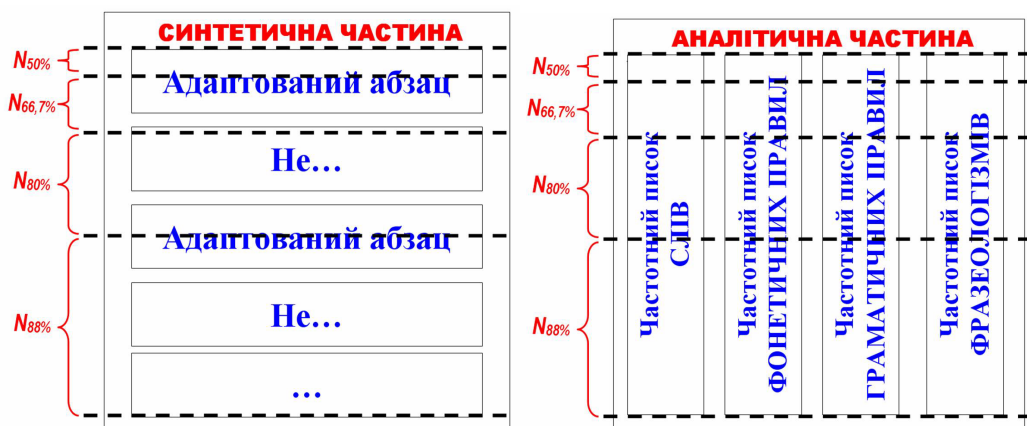

Рис. 4. Структура синтетичної та аналітичної частини підручника

Пропорції розбивки тексту на 4 частини вибираються такими, що 1 частина є найменшою (прибл. 7%), друга приблизно вдвічі більша, і т.д. Точне співвідношення розмірів 1 і 2 частин, 2 і 3 частин, 3 і 4 частин визначається співвідношеннями $N_{50\%}/N_{66,7\%}$, $N_{66,7\%}/N_{80\%}$, $N_{80\%}/N_{88\%}$ (рис. 4, 5). Прив'язка кількості слів $N_{50\%}$, $N_{66,7\%}$ і т.д.

та обсягом частин розбивки тексту пояснюється необхідністю рівномірності потоку нових слів протягом книжки.

На початку читання 1 частини синтетичного розділу книжки спеціальна інструкція радить студентові завчитати спочатку списки елементів з 1 частини аналітичного розділу книжки, – тобто частотні слова $N_{50\%}$, частотні фонетичні правила $\Phi_{50\%}$, частотні граматичні правила $G_{50\%}$ та частотні фразеологізми $F_{50\%}$. Перед початком 2 частини – $N_{66,7\%}$, $\Phi_{66,7\%}$... Перед початком 3 частини – $N_{80\%}$, $\Phi_{80\%}$... На слова ж і правила $>N_{80\%}$ увагу студента взагалі не звертають.

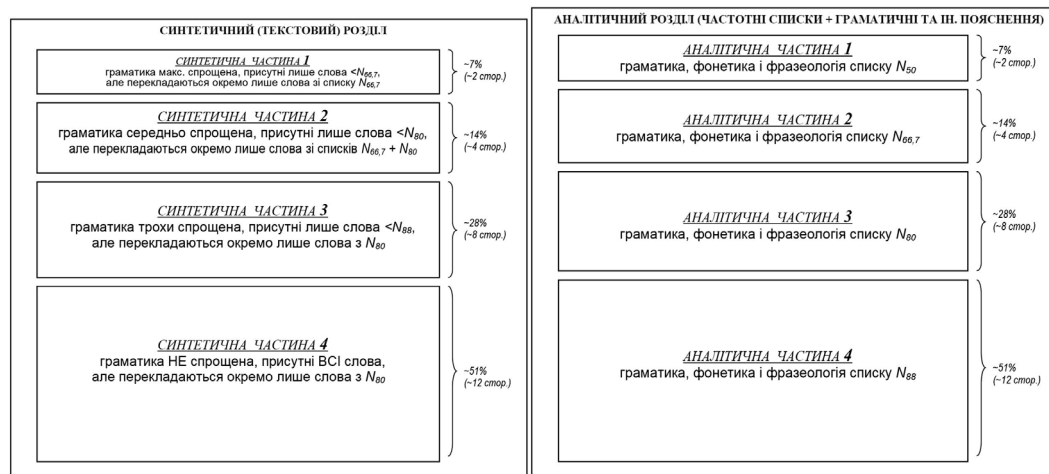

Рис. 5. Схема розбивки синтетичної та аналітичної частин на базі тексту Е. Хемінгуей

Пропонуючи студентові лише 80% усіх елементів мови, *тобто лише 20% від повного обсягу лексики та граматики*, ми створюємо "обсягову" перевагу підручника, понижуємо психологічний бар'єр студента щодо його подолання. Другим фактором зниження бар'єра зусиль студента є те, що студенти виявляються "підчепленими за бажання", тобто зацікавленими більше змістом тексту, а не граматиною і лексикою. Зниження ж величини бар'єра, скажімо, вдвічі призводить не до двукратного, а експоненційного збільшення кількості людей, здатних його перестрибнути. Тому підручник "Познайомтеся з мовами!" є курсом для найбільш слабовольних і слабомотивованих людей; або інакше: це курс, який вимагає найменше зусиль; або ще інакше: це курс з найбільшим вбудованим "тягнучим полем", яке допомагає студентові засвоїти знання, тобто це одна з найбільш ефективних базових мовних методик. Після такого курсу студентові для прогресу обов'язково потрібно продовжити вивчення мови за підручником, побудованим за академічною, деталізованою концепцією.

Передбачається, що студент, розгорнувши підручник та почавши читати, стає зараженим бажанням дочитати оповідання і бачить, що йому це під силу. Якщо ж на якійсь із чотирьох частин оповідання він відчує брак розуміння лексики та/або граматики ("загрузне"), то на початку кожної частини він побачить відсилку до відповідних частотних списків у аналітичній частині підручника наприкінці. За-

своївши їх, він повернеться і гарантовано успішно продовжить читання. Таким чином усувається проблема невідповідності рівня студента і рівня складності тексту: людина, яка вже має всі базові знання, сприйме підручник лише як оповідання й прочитає його; людина ж, яка має ще не всі базові знання, на якомусь етапі загрузне, отримає допомогу в аналітичній частині й продовжить читання. Нemoжливий випадок, як у книжках за методом Іллі Франка, коли людина не може здолати навіть першої сторінки.

Недоліком концепції є необхідність створення на одну мову кількох підручників для усіх основних цікавих населенню жанрів (адже комусь подобаються дидективи, а комусь любовні романи), тобто потреба підлаштовувати підручник під смаки читачів, адже оскільки інтереси змінюються, то й підручники доведеться оновлювати кожні 10–20 років. Але цей недолік частково нівелюється тим, що створення підручників за даною методикою є в 4 рази легшим, а також тим, що аналітична частина для усіх варіантів підручника завжди буде однаковою на 50–70%.

При аудиторному вивченні мови за цією методикою, кожен урок в аудиторії мусить складатися з двох частин – аналітичної (вивчення частотних елементів мови) та синтетичної (читання оповідання), тобто на кожному уроці слід проходити по-слідовно по шматку з частини 1 і 2 підручника.

Висновки. Отже, нами була розроблено "метод частотного штурма", головною перевагою якого є значно менший (в середньому у 3 рази) обсяг списків слів для запам'ятовування, що означає у стільки ж разів швидше опанування мови.

Також нами була отримана методика, в якій аналітичний принцип забезпечує стрімке входження студента в мову, з поступовим згасанням сили цього принципу і настільки ж поступовим зростанням сили протилежного принципу – синтетичного, так що в результаті забезпечується приблизна рівномірність розподілу сили дидактично-алгоритмічного "тягнучого поля" на мозок студента, так що він максимально швидко зростає у засвоєнні законів і елементів нової мови.

Крім цього, нами було розроблено три спеціальні комп'ютерні програми, одна з яких дозволяє у 2–4 рази пришвидшити процес завчання нових слів [<http://langs.com.ua/progs/TextAnalyzer/>], а інші дві – вдвічі спростити побудову навчального посібника в рамках цієї концепції. А якщо врахувати те, що сама концепція "Познайомтеся з мовами!" має внутрішні особливості, які дозволяють ще приблизно вдвічі спростити побудову навчального посібника (бо за текст для читання тут береться готовий оригінальний текст, так що авторів посібника не треба створювати цей текст/тексти самостійно, що зазвичай становить до половини складності укладання посібника; плюс структура посібників є наперед встановленою, однотипною для усіх мов), то в результаті ми отримаємо 4-кратне зниження працесомності процесу створення підручників.

Між іншим, за принципами обох описаних методик можна вивчати не лише іноземні мови, але взагалі будь-які складні системи, наприклад, великі комп'ютерні програми, учбові дисципліни, будову технічних систем тощо. Але розробка конкретних методик на цих принципах для конкретних інших (не мовних) систем вимагає окремої праці.

В статье рассматриваются противоположные "аналитический" и "синтетический" подходы к изучению иностранных языков. Описываются два метода изучения языков, разработанные автором: первый базируется на первом принципе, а второй – на совмещении преимуществ обоих противоположных принципов. Показывается решение проблемы оптимального алгоритма их совмещения. Первый из методов показал высокую эффективность, а второй – обещает быть еще более эффективным.

Ключевые слова: аналитический и синтетический подходы к изучению языков, частотный словарь, метод Ильи Франко.

The article tells about two opposite approaches to studying foreign languages – an "analytical" and a "synthetic" ones. Two methods of language mastering worked out by the author are being described: the first one is based on the first principle and the second one – on the combination of the advantages of the two opposite principles. We show an optimal algorithm for solving the problem of their combination. The first method has showed high efficiency. The second one promises to be even more effective.

Key words: analytical and synthetic approach to language mastering, frequency dictionary, the Ilya Franko's method.

Література:

1. Любимова З.М. Предисловие / З.М. Любимова // Словарь наиболее употребительных слов немецкого языка. – М., 1990. – С. 5.
2. Тищенко К.Н. Лингвостатистические законы и содержание обучения языку / К.Н. Тищенко // Вестник Киевского ун-та. Вып. "Романо-герм. филология". – К., 1985. – С. 3–8.
3. Тищенко К. A Frequency Dictionary of Finnish Word Building / К. Рудий, К. Тищенко. – К.: Київський університет, 2004. – 140 с.